

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

Työpajatoiminta osana maahanmuuttajanuorten kotoutumista

Sauli Rantapelkonen

Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö
Yhteisö – ja perusturvatyö
Sosionomi AMK

KEMI 2010

TIIVISTELMÄ

Tekijä: Sauli Rantapelkonen

Työn nimi: Työpajatoiminta osana maahanmuuttajanuorten kotoutumista.

Sivuja: 34(+2)

Opinnäytetyön kuvaus:

Opinnäytetyöni tarkoituksena on tarkastella maahanmuuttajanuorten työpajatoimintaa osana kotoutumista. Työpaja toimintamuotona hakee suuntaansa ja tarkastelen toiminnan kehittämistä osana opinnäytetyötäni.

Teoreettinen ja käsitteellinen esittely:

Työpaja on sekä fyysinen ympäristö että moniammatillinen metodi, jolla pyritään edistämään nuorten maahanmuuttajien kotoutumista. Kotoutumisen teoriaa käsittelen Berryn akkulturaatioprosessia kuvaavan nelikenttämallin kautta.

Metodologinen esittely:

Tutkimusmenetelmäni oli kvalitatiivinen täydennettynä kvantitatiivisella osuudella, jonka toteutin teemahaastattelulla sekä valmiiksi laadittuina väittäminä, joissa nuorille esitettiin teemoihin liittyviä väittämiä ja selventäviä kysymyksiä. Myös osallistuminen työpajatoimintaan ohjaajan roolissa kuului tutkimusmenetelmäni. Kysymykset on esitetty työpajajakson jo suorittaneille nuorille.

Keskeiset tutkimustulokset: Haastateltu kohderyhmä on haasteellinen, vailla turvaverkostoa. Kotoutumisen kokeminen on subjektiivista ja mittaaminen vaikeaa.

Johtopäätökset: Kotouttavat toimet vaativat jatkuvaa tarkkailua ja kehittämistä. Varhainen puuttuminen myös työmenetelmiin on tärkeää.

Asiasanat: maahanmuuttajanuoret, työpaja, kotoutuminen, kotouttaminen

ABSTRACT

Author: Sauli Rantapelkonen

Title: Workshop activities as a part of an integration of young immigrants.

Pages: 34(+2)

Thesis description:

The purpose of this study is to observe young immigrants workshop activities as a part of an integration. Workshop as a method is searching its forms and I observe the development of the activities as a part of my thesis.

Theoretical summary:

The workshop is both a physical environment that a multiprofessional method, which aims to encourage young immigrants to the integration. The theory of integration is based on John W. Berry's four varieties of acculturation process model.

Methodological summary:

My research method was qualitative supplemented by quantitative section, which I accomplished to the young immigrants through thematic interviews and pre-prepared claims. Interviews were accomplished to young immigrants who have already graduated.

Main results: Interviewed group is challenging and without safety net. Experience of the integration is subjective and difficult to measure.

Conclusions: Activities of integration requires continuous inspecting and development. Early intervention even to the working methods is necessary.

Key words: Young immigrants, workshop, integration.

Sisältö

Johdanto	5
1. Kotouttaminen ja kotoutuminen.....	7
1.1 Kotouttamislaki ja kotouttamissuunnitelma.....	7
1.2 Valtionhallinnon maahanmuuttopoliittiset linjaukset.....	9
2. Kotoutumisen teoriaa	12
2.1 Akkulturaation mallit	12
2.2 Tulkintaa nelikentästä.....	14
3. Työpaja	15
3.1 Asiakkuus ja tutkimusympäristö	15
3.2 Työpajan toimintamenetelmät	17
3.3 Sosiaalipedagoginen tausta	18
3.4 Työpajaesimerkkejä Euroopan Unionin alueelta.....	21
3.5 Työpaja-asiakkaana nuoruusikäinen	22
4. Haastattelututkimus.....	24
5. Johtopäätökset.....	29
6. Kehittämismahdollisuuksia	30
7. Pohdintaa.....	31
Lähteet:.....	32
Liite	35

JOHDANTO

Henkilömääräisesti mitattuna Suomi ottaa vastaan vähän maahanmuuttajia. Pohjoismaisessa vertailussa kaikki pohjoismaat Islantia lukuun ottamatta vastaanottavat vuosittain huomattavasti enemmän maahanmuuttajia. Monikulttuurisuus on maassamme kuitenkin arkipäivää ja näennäisen ristiriidatonta. Suomi on siis ilmeisen onnistuneesti toteuttanut harjoittamaansa maahanmuuttopolitiikkaa tai maahanmuuttava väestö edustaa prosentuaalisesti pientä, ongelmattonta ryhmää maassamme.

Suomen nykyistä maahanmuuttopolitiikkaa on toteutettu vuodesta 1997 hallituksen laatiman maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen ohjelman mukaan. Ohjelma laadittiin ensisijaisesti pakolaispoliittisista näkökulmista. Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelman mukaan tulee laatia uusi maahanmuuttopolitiittinen ohjelma. (Hallituksen maahanmuuttopolitiittinen ohjelma, 2006,4).

Ohjelman tavoitteisiin on kirjattu mm. se että tuetaan monikulttuurisuutta ja syrjimättömyyttä, opastetaan ulkomaalaisia ja tuetaan maahanmuuttajien kotoutumista. Kotouttamislaissa määritellään eri maahanmuuttajaryhmille tarjottava kotoutumista edistävä toiminta. Kunnille on asetettu suuri vastuu maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyvässä ohjauksessa. Kuntien kotouttamisohjelmissa asetetaan paikallistason tavoitteet sekä suunnitellaan toimenpiteet, voimavarat ja yhteistyö eri tahojen kanssa. (Hallituksen maahanmuuttopolitiittinen ohjelma 2006,19).

Oulun kaupunki on laatinut maahanmuuttajille Oulun kaupungin kotouttamisohjelman vuonna 2007. Kotouttamisohjelmassa asetetaan suuntaviivat Oulun toteuttamalle kotoutumista edistävälle toiminnalle. Ohjelma on laaja ja toteuttaa kotouttamislain henkeä ja Oulu huolehtii siitä, että maahanmuuttajien kotoutumista edistetään ja tuetaan. Ohjelmassa on laadittu opinpolku lapsuudesta aikuisikään (Oulun kaupungin kotouttamisohjelma 2007, 7).

Yksi maahanmuuttajien kotouttamisen työväline on Oulussa toimiva Maahanmuuttajanuorten urapaja Wieteri, jonka toimintaa opinnäytetyössäni tarkastelen sekä työmetodina, että asiakkaitten kokemana, haastattelun ja havaintojen avulla. Oulussa asiakkaat ohjautuvat pajalle pääsääntöisesti työvoimahallinnon kautta.

Opinnäytetyöni kohdistuu nuorten omiin kokemuksiin osana omaa kotoutumisprosessia työpajaympäristössä. Opinnäytetyö tehtiin teemaan liittyvällä haastattelulla ja havainnoimalla elävässä työpajassa. Haastattelu vaati aikaa ja osin maallikkotulkkien ja sanakirjojen käyttöä kysymysten ymmärtämiseksi. Huumoriakin riitti, mutta pääsääntöisesti nuoret suhtautuivat haastatteluun vakavasti ja parhaan ymmärryksensä mukaan.

...”anteksi, voisiko sanoa udellen, en ummara,mita tarkoittaa...”

Haastattelukysymysten laatimisessa olen käyttänyt apuna jo aiemmin toteutettua, Jukka Kolarin tekemää lopputyötä Diakonia-ammattikorkeakoulun Pieksämäen yksikölle vuodelta 2006. Kolari on lopputyössään; Maahanmuuttajat-Kimpassa eteenpäin, Kuopiolaisessa kotouttamisprojektissa olleiden maahanmuuttajamiesten kokemuksia, tutkinut aihepiiriäni kiinnostavaa tutkimuskohdetta. Haastattelukysymykset on tarkastettu ohjaavilla opettajilla ja korjaukset ja huomautukset on otettu huomioon lopullisissa haastatteluissa.

1.KOTOUTTAMINEN JA KOTOUTUMINEN

1.1 Kotouttamislaki ja kotouttamissuunnitelma

Kotouttamislaissa (493/1999) määritellään mitä on kotouttaminen ja mitä on kotoutuminen. Tässä laissa tarkoitetaan kotoutumisella maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen, kun taas kotouttamisella tarkoitetaan viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja voimavaroja.

Missä vaiheessa maahanmuuttaja voi päästä kotoutumissuunnitelman kanssa tekemisiin? Laki sanoo seuraavaa: “Maahanmuuttajalla, joka ilmoittautuu työttömäksi työnhakijaksi tai joka hakee toimeentulosta annetun lain (1412/1997) mukaista toimeentuloa, on oikeus yhteistyössä kunnan ja työvoimatoimiston kanssa laadittavaan kotoutumissuunnitelmaan. Maahanmuuttajan kotoutumissuunnitelma korvaa työvoimapolvelulain (1005/1993) 10 pykälän ensimmäisessä momentissa tarkoitetun työnhakusuunnitelman. Kotoutumissuunnitelma on laadittava viimeistään silloin, kun asiakkaan työttömyys tai toimeentulon saaminen on kestänyt viisi kuukautta. Maahanmuuttajalla on oikeus kotoutumissuunnitelmaan enintään kolme vuotta maahanmuuttajan ensimmäisen kotikunnan väestötietojärjestelmään merkitsemisestä. Tällä hetkellä Oulussa toteutetaan Oulun kaupungin kotouttamisohjelmaa vuodelta 2007 ja lisäksi Oulu on laatinut sosiaali- ja terveystoimen maahanmuuttajapalveluiden toimesta kotoutumissuunnitelmalomakkeen.

Kotoutumissuunnitelma sisältää muun muassa seuraavia tavoitteita ja toimenpiteitä:

- tukipalvelut
- maahanmuuttajien asumiseen ja arkipäivään liittyvien asioiden tukeminen
- sosiaali- ja terveystoimen palvelut
- lasten ja nuorten tukeminen
- perus- ja keskiasteen valmentava opetus
- työvoimaviranomaisten toimenpiteet
- iäkkäiden maahanmuuttajien omatoimisuuden tukeminen
- työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin rinnastettavat toimenpiteet
- tukitoimet ja koko perheen kuntoutuminen

- maahanmuuttajien äidinkielen ja oman kulttuurin tukeminen
- paluumuuttomahdollisuuksien tukeminen

Oulussa maahanmuuttajien kotoutumista edistää myös kolmannen sektorin toimijoiden verkosto. Kolmannella sektorilla tarkoitetaan pääsääntöisesti järjestöjä, säätiöitä ja osuuskuntatoimintaa. Kolmannen sektorin toiminta on voittoa tavoittelematonta ja yksityistä toimintaa, englanniksi Non-Governmental, NGO. Myös seurakunnat luetaan kolmannen sektorin toimijoiksi. Oulussa maahanmuuttajia kotouttamassa on ainakin seuraavat kolmannen sektorin edustajat:

- Uskonnolliset yhteisöt
- Oulun kidutettujen kuntoutuspalvelut
- Oulun Seudun Setlementti
- Suomen Punainen Risti
- Yritetään yhdessä ry
- Tervatulli Oy
- Asukastupatoiminta
- SINNI Voimavarakeskus

Kolmannen sektorin toimijat tarjoavat maahanmuuttajille koulutusta, työkokeiluja, työharjoittelua, työelämään tutustumista, sosiaalista tukea ja mahdollisuuden etsiä omaisiaan perheenjäseniä kotimaastaan (SPR). Wieterillä on ollut Suomen Punaisen Ristin kanssa yhteistyötä liittyen ensiapukoulutukseen.

1.2 Valtionhallinnon maahanmuuttopoliittiset linjaukset

Suomi ottaa maahanmuuttajia vastaan varsin vähän. Muihin pohjoismaihin, pois lukien Islanti, verrattuna Suomessa ei ole suurta maahanmuuttajaväestöä. Eurostatin tilaston mukaan Suomessa v. 2009 on 142288 maahanmuuttajaa. Alla oleva taulukko kuvaa tilannetta pohjoismaiden osalta v.2009.

Taulukko 1. Maahanmuuttajat pohjoismaissa 2009 (Eurostat 2010).

Maa	Maahanmuuttajia yht.
Tanska	320033
Suomi	142288
Ruotsi	547664
Norja	302908
Islanti	24379

Alla oleva taulukko kuvaa Suomeen vuosina 2000-2009 tulleita maahanmuuttajia. Taulukossa on eriteltyinä ne ikäluokat joista asiakkuuden kriteerit työpajalle täyttyvät. Tilastokeskuksen menetelmien vuoksi määrät ovat hieman erilaisia, koska tilastointi alkaa 15 ikävuodesta ja päättyy 24 ikävuoteen ja työpajalle hakevat 17-25 vuotiaat.

Taulukko 2. Suomeen saapuneet maahanmuuttajat 2000-2009

Vuosi	Kaikki yhteensä	15-19 vuotiaat	20-24 vuotiaat
2000	16895	962	2371
2001	18955	1087	2571
2002	18113	1037	2527
2003	17838	943	2544
2004	20333	1102	2908
2005	21355	1188	3212
2006	22451	1309	3325
2007	26029	1518	4086
2008	29114	1697	4670
2009	26699	1771	3985

Potentiaalisia asiakkaita olisi esimerkiksi v. 2009 ollut n. 5700.

Valtion hallinnolla on keskeinen rooli maahanmuuttajien kotoutumista edistävässä toimissa. Kuluneen syksyn aikana mm. Saksan liittokansleri Angela Merkel on todennut, että Saksa on epäonnistunut maahanmuuttajien integroinnissa. Merkelin mielestä Saksassa ei ole onnistuttu luomaan yhteiskuntaa, jossa eri kulttuuritaustoista tulevat ihmiset pystyvät elämään rauhanomaisesti keskenään. ”Yritys rakentaa monikulttuurinen yhteiskunta ja elää rinnakkain on epäonnistunut, täydellisesti epäonnistunut” toteaa liittokansleri Angela Merkel puolueensa kokouksessa. Saksan keskeisinä ongelmina ovat Friedrich Ebert-säätiön julkaiseman tutkimuksen mukaan uskonnon harjoittaminen, työ ja sosiaalietuudet. (Yle uutiset syksy 2010.)

Myös naapurimaastamme Ruotsista on kuluvan syksyn aikana kuulunut ikäviä uutisia liittyen maahanmuuttoon. Poliisi tutkii maahanmuuttajiin kohdistuneita ampumistapauksia. Ruotsin valtiopäivävaaleissa syksyllä 2010 Ruotsidemokraatit pääsivät ensimmäistä kertaa valtiopäiville yhtenä keskeisenä teemanaan maahanmuuttovastaisuus. Paineet muuttaa varsin avointa maahanmuuttopolitiikka kasvavat. (Yle uutiset syksy 2010.)

Suomessa maahanmuuttoon kohdistuu kasvavaa kritiikkiä. Tällä hetkellä valtion taholta näytetään maahanmuutolle kuitenkin vihreää valoa. Tästä osoituksena on mm. opetusministeriön maahanmuuttopolitiittiset linjaukset 2009. Keskeisiä ministeriötä ja sen toimialoja koskevia linjauksia ovat:

- Edistetään hyviä etnisiä suhteita ja kotoutumista
- Maahanmuuttajien tarpeet otetaan huomioon osana normaalijärjestelmiä, toissijaisesti käytetään erityistoimenpiteitä
- Maahanmuuttajien oikeutta omaan kieleen ja kulttuurin edistetään
- Eri syistä Suomeen muuttaneita kohdellaan yhdenvertaisesti
- Toimenpiteet sovitetaan yhteen ministeriöissä, hallinnonalalla ja valtioneuvostossa
- Kansainvälisiä kokemuksia hyödynnetään aikaisempaa enemmän

Lisäksi todetaan, että nämä linjaukset ovat voimassa toistaiseksi. Todetaan myös, koska maahanmuuttopolitiikan toimintaympäristö muuttuu nopeasti, linjausten

tarpeellisuutta ja toteutumista tullaan arvioimaan säännöllisesti, vähintään kerran vuodessa. (Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset, 2009, 12-13).

Opetusministeriön tehtävät maahanmuuttopoliitikassa ovat laaja-alaisia. Ministeriön vastuulla on maahanmuuttajille suunnattu perusopetus, ammatillinen koulutus, korkeakoulutus ja vapaa sivistystyö. Myös maahanmuuttajien näkökulmasta katsottuna opetusministeriö huolehtii maahanmuuttajien kulttuurin tukemisesta ja kulttuuripalvelujen saatavuudesta, liikuntaan liittyvistä asioista ja maahanmuuttajanuoria koskevasta nuorisotyöstä. Myös uskonnolliseen toimintaan liittyviä kysymyksiä käsitellään lisääntyvästi. Opetusministeriön toiminnan merkitys on keskeinen hyvien etnisten suhteiden sekä etnisen yhdenvertaisuuden edistäjänä. (Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset, 2009, 11).

Nämä linjaukset antavat viitteitä siitä, että Suomi varautuu kasvavaan maahanmuuttoon ja kansainväliset kokemukset tullaan hyödyntämään laadittaessa sisäisiä strategioita. Mielenkiintoinen linjaus on maahanmuuttajien oman näkökulman huomioiminen kotoutumisen edistämässä. Toisaalta myös todetaan, että maahanmuuttajien mahdollisuus kotoutua Suomeen edellyttää pääväestön ja maahanmuuttajien kohtaamista sekä väestöryhmien vuorovaikutuksen onnistumista. Yhdenvertaisuuden, hyvien etnisten suhteiden ja oikeuksien tulee toteutua kaikkien ryhmien kohdalla. (Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset, 2009, 25).

2.KOTOAUTUMISEN TEORIAA

2.1 Akkulturaation mallit

Kotoutumista on laajalti tarkasteltu Suomessa sosiaalipsykologi John Berryn akkulturaatiomallin (Berry & al. 1992, 278) pohjalta. Berryn määritelmän mukaan akkulturaatio on prosessi, jossa yksilö on kosketuksissa omasta poikkeavaan kulttuuriseen ympäristöön. Berry on jakanut yksilön kokeman akkulturaatioasenteen neljään osaan, integraatioon, assimilaatioon, marginalisaatioon ja separaatioon.

Pidetäänkö yhteysien ylläpitämistä muihin ryhmiin tärkeänä?	Pidetäänkö oman kulttuurisen identiteetin ja kulttuuristen piirteiden ylläpitämistä tärkeänä?		
	Kyllä		Ei
	Kyllä	Integraatio	Assimilaatio
	Ei	Separaatio/ Segregaatio	Marginalisaatio

Kuvio 1. John Berryn akkulturaatiomalli

Maahanmuuttajien assimilaatio, -akkulturaatio- ja integraatiokeskustelussa keskeinen ongelma on läpi vuosikymmenten ollut käsitteiden eri tasojen määrittely (Forsander 2001,36). Vaikeuksia tuottaa myös se, käsitelläänkö asiaa yksilön sopeutumisen vai rakenteellisesta, ryhmätason suhteesta valtaväestöön. Oma mielenkiintoni kohdistuu tutkimuksessani yksilön kokemaan suhteeseensa ympäristöön ja valtayhteisöön. Siihen tarkasteluun Berryn nelikenttämalli soveltuu hyvin.

Integraatio Berryn mukaan tarkoittaa sitä, että yksilö kokee kuuluvansa etniseen vähemmistöryhmään ja myös arvostaa kuulumistaan siihen, mutta toimii myös muihin etnisiin ryhmiin, kuten valtaväestöön kuuluvien kanssa. Integraatio parhaimmillaan on kahdensuuntainen prosessi, jossa myös valtaväestö suhtautuu avoimesti ja hyväksyvästi maahanmuuttajiin ja ymmärtää maahanmuuttajuuden yhteiskuntaa rakentavaksi voimavaraksi.

Separation voisi Berryn nelikentässä kääntää eristäytymiseksi ja sillä tarkoitetaan etnisen ryhmän pitäytymistä omaksi kokemansa ryhmän parissa välttämällä kontakteja oman ryhmän ulkopuolisiin ryhmiin. Eristäytymisen voisi ajatella olevan jyrkän linjan islamistien suosima toimintavaihtoehto suhteessa valtaväestökuntaan, yhteydenpito pidetään mahdollisimman vähänä siksi, että myönteisemmän asenteen ajatellaan pakottavan luopumaan itselle tärkeistä uskonnollisista ja kulttuurisista arvoista. Segregaatio merkitsee eristämistä tilanteessa, jossa valtaväestö toimii aktiivisesti ryhmän tai yksilön eristämisessä oman ryhmänsä pariin.

Berry on mallissaan määritellyt assimilaation eli sulautumisen vähemmistöidentiteetistä luopumiseksi ja toiveeksi kuulua enemmistöön. Assimilaatio saattaa olla keino, jonka maahanmuuttaja kokee ainoana mahdollisuutena pärjätä uudessa ympäristössä. Omaksumalla mahdollisimman nopeasti uudet tavat ja kielen ja ”unohtamalla” oman etnisen taustansa maahanmuuttaja sulautuu valtaväestöön. Assimilaatio ei johda aitoon monikulttuurisuuteen ja vaikka Suomen maahanmuuttopolitiikka on virallisesti korostanut integraation tärkeyttä, monet toimet ovat assimiloivia (Räty, 2002,126). Toisaalta monien vuosisatojen kuluessa Suomeen asettuneiden maahanmuuttajien voi ajatella sulautuneen joko suomen – tai ruotsinkieliseen väestöön, taustoista kertovat enää vain nimet ja tarinat (Forsander, 2001, 38).

Berry määrittelee marginalisaation eli syrjäytymisen tilaksi, jossa yksilö on eristäytynyt kulttuurisesta taustastaan eikä myöskään samastu muihin ryhmiin. Syrjäytyminen Berryn mukaan uhkaa erityisesti sellaisia toisen maahanmuuttajasukupolven nuoria, jotka eivät halua samastua vanhempiensa arvomaailmaan, mutta eivät kykene resurssien, kielitaidon tai motivaation puutteen vuoksi samastumaan valtaväestöönkään. Yksilön kannalta toivotuimpana vaihtoehtona eri akkulturaatiomalleista Berry pitää integraatiota ja vahingollisimpana syrjäytymistä. Syrjäytyminen uhkaa yhteiskunnassamme myös valtaväestön nuoria ja vaatii osaltaan toimia sen ehkäisemiseksi.

2.2 Tulkintaa nelikentästä

Voisi olettaa, että kanadalainen tai tsekkiläinen jääkiekkoilija integroituu suomalaiseen yhteiskuntaan kivuttomasti. Valtaväestö ottaa heidät vastaan avoimesti ja hyväksyy heidät helposti yhteiskuntaa rakentavana väestönosana. Monesti myös perheet muuttavat mukana ja sosiaalinen verkosto muodostuu vaivattomasti. Taitelijat, muusikot, kirjailijat näyttäisivät myös sopeutuvan helposti maahamme ja koemme heidät kulttuuriamme rikastuttavina. Suhteemme maahanmuuttajiin muuttuu, kun kuvioon tulee mukaan uskonto, islam. Työpajalla olleista nuorista aikojen kuluessa suurin osa on ollut muslimitaustaisia. Tämä on näkynyt työpajan arjessa, erityisesti ramadanin aikana, mutta varsinaisesti itse uskonto ei ole aiheuttanut käytännössä kuitenkaan suurempia ongelmia. Päivittäisistä rukoushetkistä ramadanin aikana oli kiistaa ja nuorten tunteet kävivät kuumina, mutta tilanteet selvisivät tavallisesti itsestään. Työpajanuorten kohdalla ei ollut havaittavissa uskonnon aiheuttamaa separaatiopyrkimystä. Uskonnosta keskusteltiin ja todettiin, että Suomessa on vapaus harjoittaa valitsemaansa uskontoa.

3. TYÖPAJA

3.1 Asiakkuus ja tutkimusympäristö

Ensimmäiset työpajat perustettiin Suomeen 1980-luvulla. Pajatoiminta oli aluksi lähinnä yksi nuorisotyön väline jonka avulla etsittiin ratkaisuja nuorison syrjäytymiseen. Myöhemmin, 90-luvun laman jälkeen työpajoja perustettiin lähes joka kuntaan ja asiakaskunta laajeni käsittämään koko työikäisen väestön. Työpaja on sekä fyysinen ympäristö että moniammatillinen metodi, jonka avulla pyritään vaikuttamaan yksilön työmarkkina- ja koulutusaseman paranemiseen (Työpajayhdistys).

Työpajojen asiakkaat ovat tavallisimmin vaikeasti työllistettäviä, kouluttamattomia ja päihde- tai mielenterveysongelmaisia. Työttömyys saattaa olla nuoren perheessä ”periytyvää”. Kuntouttavan työtoiminnan lain myötä työpajoihin on tullut yhä enemmän sellaisia nuoria, joille mikään perinteinen järjestäytynyt toiminta ei tunnu sopivan (Hassinen, 2004,19.) Työpajahistorian aikana yhteiskunnassa on tapahtunut voimakkaita muutoksia, suhtautuminen työhön ja suhteemme kuluttamiseen on muuttunut ja muuttumassa. Hassisen mukaan työpajojen kyky lukea nuorisokulttuureja ja nuorten todellisia tilanteita ei ole kadonnut, mutta alakulttuurien ja ongelmien määrä on moninkertaistunut. Oikean työn tarjoaminen työpajoilla on ollut näihin päiviin saakka parasta pedagogiikkaa. Tällä hetkellä ei oikean työn tarjoaminen ole tärkeintä, vaan se, että tavoitellaan työllistymisen sijaan elämän laadun paranemista, syrjäytymisen ehkäisyä ja sosiaalista verkostoa.

Useat työpajalla käyneet nuoret ovat tulleet Suomeen turvapaikanhakijoina. Turvapaikanhakija on henkilö, joka pyytää suojelua ja oleskeluoikeutta Suomesta. Taustalla on ollut pitkä ja vaivalloinen matka kaukaisesta kotimaasta monien eri vaiheiden kautta lopulta Oulun vastaanottokeskukseen. Työpajajakson aikana muutama nuori sai oleskeluluvan ja kuntapaikan saatuaan muutti omaan asuntoon Ouluun. Haastatteluun osallistuneiden nuorten koulutustaustat vaihtelivat, kotimaassaan nuoret olivat käyneet koulua vaihtelevasti. Kertomansa mukaan kaikki olivat käyneet peruskoulua kahdesta vuodesta alkaen. Kaikki haastattelemani olivat tulleet Suomeen yksinään, alaikäisinä turvapaikanhakijoina. Tämä merkitsi myös sitä, että nuorilla oli huoli vanhemmistaan ja sisaruksistaan, myös turvapaikanhakuprosessin kokemukset ja pelko mahdollisesta maasta käännytymisestä olivat nuorille ahdistavia ja raskaita.

Maahanmuuttajanuorten urapaja Wieteri Oulussa on toimiva projekti, joka on toteuttanut työpajajaksoja vuodesta 2008. Työpajajakso kestää 4-6 kuukautta ja tarjoaa n. 12-15 aloituspaikkaa maahanmuuttajataustaisille nuorille, iältään 17-25 vuotta. Työpajalla nuorilla on mahdollista tutustua eri ammatteihin, koulutus- ja työpaikkoihin, sekä saada opastusta siihen, kuinka haetaan opiskelu- ja työpaikkoja. Pajalla opitaan suomalaista kulttuuria ja käytännönläheisesti myös arjen hallintaan liittyviä asioita. Wieterin toiminta on osa "HomelikeOulu- Oulu omaksi" -ESR-hanketta, jonka rahoittavat Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus ja Oulun kaupunki.

Wieteriin haetaan työvoimatoimiston kautta, mutta osa pajalle tulevista nuorista on myös turvapaikanhakijoita, jotka eivät ole työvoimatoimiston asiakkaita. Yksi keskeinen ongelma onkin ollut löytää sopivia asiakkaita. Ohjausjärjestelmässä lienee kehittämisen varaa, sillä Oulussa nuorten työttömyys on muun maan keskiarvoa korkeampi ja maahanmuuttajanuoret eivät ilmeisestikään tee poikkeusta. Pohjois-Pohjanmaalla ja Oulussa nuorisotyöttömyys on suurta verrattuna valtakunnan keskitasoon. Nuorten 15-24-vuotiaiden osuus väestöstä oli vuonna 2009 koko maassa 12.3%, Pohjois-Pohjanmaalla 13.5% ja Oulussa 16.1%. Tästä johtuen nuoria on tulossa työnhakijoiksi keskimääräistä enemmän, mikä vaikeuttaa työllistymistä. Seurauksena nuorisotyöttömyys on muuta maata korkeampaa. (ELY-keskus, Pohjois-Pohjanmaa). ELY-keskus eli elinkeino, liikenne- ja ympäristökeskus on perustettu 1.1.2010. Aiemmin työvoimaan liityvää tilastointia hoiti TE-keskukset. Pohjois-Pohjanmaan TE-keskuksen alueella v. 2009 työttömiä oli 22103 eli 11.8% työvoimasta. Nuoria työttömiä alueella oli 3684 eli 16.7% kaikista työttömistä. (Työ – ja elinkeinoministeriö 2009).

3.2 Työpajan toimintamenetelmät

Työpajamenetelmä yhdistää tekemisen ja oppimisen. Työpaja on yhteisö, jossa työskentelemällä ja työhön valmentamalla opitaan sekä ryhmässä että yksilöllisesti uusia asioita. Tavoitteena on parantaa yksilön kykyä ja valmiuksia hakea töitä ja koulutusta, unohtamatta myös arjenhallintaan liittyviä taitoja. Työpajassa toteutuu sosiaalipedagoginen työote tekemällä oppimisesta sovellettuna yhteisön päämäärien saavuttamiseen.

Työpajoissa työskennellään monin eri tavoin. Osa maamme työpajoista on selkeästi suuntautunut tuotannon kaltaiseen työhön, valmistamaan esimerkiksi teollisuuden pienimuotoisia alihankintatöitä. Tämänkaltaiset työpajat ovat osa myös kuntouttavaa työtoimintaa ja kuntien järjestämiä työllistämispalveluja. Kyseessä on sosiaalisen työllistymisen muoto. EU:n kilpailulainsäädäntö on asettamassa tosin rajoituksia tämänkaltaiseen, mahdollisesti kilpailua vääristävään toimintaan. (Euroopan yhteisöjen valtioneuvoston päätös) Tässä piilee myös ristiriita, alihankinta ja työpajojen omien tuotteiden kehittäminen sekä yhteistyö paikallisten yritysten kanssa loivat pohjan työpajojen perustehtävälle, otteen oikeaan työhön ja mahdollisuuden pienimuotoiseen liiketoimintaan. Todelliset tulokset ovat kuitenkin syntyneet ohjauskäytänteistä, verkostoyhteistyöstä sekä siitä aidosta non-formaalien toiminnan ympäristöstä, joka ei luokittele eikä lokeroi ihmistä. (Hassinen, 2004,12).

Mikä on oikea tapa työskennellä asiakkaiden kanssa, joiden suomen kielen taito on puutteellinen, kulttuuriset erot valtavia ja uskonnollinen vakaumus rajoittavana tekijänä osallistua yhteiseen toimintaan? Voiko kotoutumista edistää yksilön ulkopuolisin keinoin? Miten yksilön kokemaa kotoutumista voidaan mitata? Yksi kotoutumisen mittari on ICSEY-tutkimus (International Comperative Study on Ethnic Youth). ISCEY-tutkimuksella tutkitaan maahanmuuttaja- ja muiden etnisten vähemmistönuorten psykososiaalista sopeutumista. Liebkind on soveltanut tutkimusmenetelmää maahanmuuttajien kokemuksiin rasismista. (Liebkind, 2000,80)

Nämä kysymykset ovat askarruttaneet mieltäni ja siksi kiinnostuin kotoutumiseen liittyvistä kysymyksistä. Aineiston keruun aloitin n.1.5 vuotta sitten osallistumalla oululaisen työpajan, Maahanmuuttajanuorten Urapaja Wieterin (myöhemmin Wieteri) toimintaan noin kerran viikossa kolmen työpajajakson ajan. Tuolloin alkoi kolmas

työpajajakso Wieterin historiassa. Työpajoihin osallistui nuoria vaihtelevia määriä, yleensä aloituksen jälkeen määrät laskivat. Syynä tähän oli nuorten hakeutuminen muihin tarjolla oleviin vaihtoehtoihin, mm. Oulun Diakoniaopiston tarjoamaan valmentavaan koulutukseen. Osa nuorista ei lopulta enää tullut paikalle sen kummemmin asiasta tiedottamatta. Jotkut nuorista muuttivat toisille paikkakunnille. Vuonna 2010 alkoi Oulussa myös uusi, maahanmuuttajanuorille suunnattu projekti, MANO-hanke, joka toteutetaan vuosina 2010-2013 ja jonka tarkoituksena on luoda uusi ohjausmalli maahanmuuttajanuorten koulutus - ja työelämäpolkuja varten.

Havaintojeni mukaan maahanmuuttajanuoret eivät hakeudu helposti omien etnisten ryhmien ulkopuolelle. Haastattelu tukee havaintojani, suomalaisia tai muita maahanmuuttajaryhmiä ystävinään kokevina ei haastateltavissa ollut. Kysyttäessä ystäväistä, haastateltavat mielisivät työpajan ohjaajat ystävikseen. Etnisyyttä (Liebkind, 1994) määrittää mm. ryhmään kuuluminen, yhteiset kulttuuripiirteet ja polveutuminen tai kuviteltu polveutuminen samoista alkulähteistä. Katukuvassa nuoret ovat poikkeuksetta maanmiestensä tai naistensa seurassa. Yleensä poikkeuksen tekee vain urheilu, ja siinäkin lähinnä jalkapallo; joukkueissa pelataan monikulttuurisesti, useimmiten tämä koskee kuitenkin vain poikia.

3.3 Sosiaalipedagoginen tausta

Sosiokulttuurisesta innostamisesta itsenäisenä tieteenalana tai sen suhteesta muihin tieteenaloihin on esitetty monenlaisia mielipiteitä (Kurki 2000, 44). Yksimielisiä on kuitenkin oltu siitä, että innostaminen on omanlaisensa sosiaalipedagogiikan soveltamisen osa-alue. Siten innostaminen ei ole mitä tahansa puuhastelua, vaan edustaa ammatillista toimintaa, jonka tiedeperusta on sosiaalipedagogiikassa. Sosiaalipedagogiikan ja innostamisen määrittelemisen täysin yksiselitteisesti on vaikeaa, sanat sosiaalinen ja pedagoginen antavat mahdollisuuden monenlaisiin tulkintoihin. Sosiaalipedagogiikka voidaan ymmärtää tieteellisenä teoriana sosiaalisesta kasvatuksesta, akateemisena oppialana opetussuunnitelmien tai puhtaana ammatillisena käytäntönä.

Yksi keskeisiä henkilöitä sosiaalipedagogisen oppisuunnan kehittämässä on brasilialainen Paolo Freire (1921-1997). Työskennellessään sosiaalitoimen piirissä

Freire joutui kohtaamaan äärimmäisen köyhiä ihmisiä. Havaittuaan, ettei hänellä ole edes keinoja kommunikoida näiden ihmisten kanssa, hän aloitti ”dialogisen menetelmänsä” kehittämisen. 1960-luvun Brasiliassa lukutaidottomuus oli esteenä äänioikeudelle, joten väestöstä alle puolet, jopa alle kolmasosa, sai äänestää. Lukutaidottomuuden ylläpitäminen oli hallitsevan luokan etujen mukaista ja siksi lukutaitokampanjat olivat tehottomia ja huonosti suunniteltuja. Freire kehitti tuolloin metodiaan voimakkaasti ja vähitellen päästiinkin siihen, että metodin avulla lukutaidottomat ihmiset oppivat lukemaan ja kirjoittamaan 45 päivässä. (Kurki 2000, 37) Jos menetelmä todellakin on näin tehokas, tulisi sitä ehdottomasti soveltaa myös maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseen, varsinkin jos lähtökohtana on oletus siitä, että kielitaito on yksi merkittävimpiä ja tärkeimpiä kotoutumista edistäviä tekijöitä. Maahanmuuttotyössä joudumme kohtaamaan Freiren tavoin äärimmäisen ”köyhiä” ihmisiä, dialogia ei synny ilman yhteistä kieltä.

Sosiokulttuurinen innostaminen työvälteenä on levinnyt maailmalla laajalle, sekä aatteena että käytäntönä. Käsite on syntynyt Ranskassa toisen maailmansodan jälkeen. Ranskalaiset halusivat elvyttää natsimiehityksen aikana kadonneet demokraattiset arvot ja löysivät siihen välineeksi innostamisen. Varsinaisena ammattina innostaminen syntyi 1960 – luvulla vapaaehtoistyön pohjalta. Myöhemmin innostaminen levisi voimakkaasti Latinalaiseen Amerikkaan ja on siellä alusta alkaen ollut radikaalimpi ja vallankumouksellisempi liike kuin Ranskassa. (Kurki, 2000, 35.) Voisiko sosiokulttuurinen innostaminen istua tämän päivän työpajatoimintaan?

Wieterissä toiminta on ollut rytmitettyä, päivän ohjelmaan on kuulunut suomenkielen opiskelua, matematiikkaa, liikuntatunteja, askartelua. Perjantaisin toiminta on liittynyt arjen hallinnan taitoihin, yhteisten tilojen siivoamiseen ja ruuanlaittoon. Elintarvikkeet on hankittu yhdessä lähikaupoista ja samalla on tutustuttu talouden hallintaan. Erilaiset pelit, käden taitojen harjoittaminen ja ensiaputaidot ovat tulleet yhdessä tekemällä tutuiksi. Liikuntaa työpajalla on harrastettu maanantaisin muiden oululaisten työpajojen kanssa kuntosalin ja sisä- ja ulkopelien muodossa. Myös vierailuja työpaikoille, asukastupiin ja toisiin työpajoihin on tutustumismielessä tehty.

Tampereella toimiva Legioonateatteri on yksi esimerkki innostaa nuoria (Kurki, 2000, 142). Työpajamuotoisella toiminnalla harrastajateatterin keinoin kootaan yhteen nuoria työttömiä, joita yhdistää myös laitostenneisyys tai päihde- ja psyykenongelmaisuus.

Koetaan, että teatterilla on hyvät mahdollisuudet saada ote nuorten elämään ja syrjäytymiskehitys pysähtymään ja ennalta ehkäisemään. Toiminta on tavoitteellista, pyritään tuottamaan korkeatasoinen teatteriesitys nuorten omista lähtökohdista. Ryhmän työtavat muistuttavat osin draamaterapiaa, tarinateatteria ja myös sosiodraamaa. Näkemykseni mukaan Wieteriä voitaisiinkin kehittää tähän suuntaan ja pyrkiä pois nuorten moittimasta liiallisesta koulumaisuudesta. Nuoret kokivat havaintojeni mukaan esimerkiksi lukujärjestyksen laatimisen ja noudattamisen turhauttavaksi ja välttämättömäksi pahaksi. Toisaalta on myös ymmärrettävää nuoruusikäisen kapinointi sääntöjä ja auktoriteetteja vastaan.

Sosiokulttuurisen innostamisen soveltaminen maahanmuuttajanuoriin on mielenkiintoista ja haasteellista. Kokemukseni ja havaintojeni mukaan nuoret eivät innostu yhdessä tekemisestä. Monesti osallistuminen koetaan pakkona. Osasyynä tähän voi olla puutteellinen kielitaito. Havaintoni mukaan yhteisessä ruoanlaittohetkessä, jossa kaikki osallistuvat tekemiseen, ei toisaalta kielitaidolla ole merkitystä, pikemminkin etnisten taustojen vaikutus on suurempi. Oletankin, että nuoret osallistuvat mieluummin sellaisen ryhmän toimintaan, jossa enemmistönä on oman etnisen ryhmän edustajia. Haastatteluni tukee tätä, muista maahanmuuttajaryhmistä ei ole tullut uusia ystäviä, tosin työpajan kautta ei suomalaisiakaan ystäviä löytynyt sen paremmin. Uusiksi ystävikseen haastateltavat mielsivät työpajan ohjaajat.

Kurjen mukaan aidon yhteisön rakentuminen on sosiokulttuurisen innostamisen onnistumisen perusedellytys. Innostamisen toiminnan pohjaksi Kurjen mukaan tarvitaan laadultaan yhteisöllisiä vuorovaikutussuhteita. Kurjen mukaan mikä tahansa ihmisten yhteenliittymä ei ole yhteisö, aidot yhteisölliset suhteet voidaan ymmärtää siten, että suhteisiin liittyy sitoutuminen toimintaan ja toiminnan kokeminen merkitykselliseksi. Tarkastelemassani työpajassa esiintyi nuorten haluttomuutta sitoutua ja myös toiminta koettiin usein hyödyttömäksi. Usein toistunut lausahdus olikin: ”En tarvitse mitään, menen suoraan töihin”. Haastattelu toisaalta antoi viitteitä siitä, että jälkepäin, kun työpajakso oli suoritettu, nuoret kokivat saaneensa työpajasta hyötyä. Palaan tähän myöhemmin opinnäytetyössäni.

3.4 Työpajaesimerkkejä Euroopan Unionin alueelta

Kansanvalistusseuran verkkolehti *Sivistys* uutisoi eurooppalaisesta, maahanmuuttajille suunnatusta työpajatoiminnasta sivuillaan. Työpaja on Ranskan maahanmuuttajakoulutuksen perusyksikkö otsikoi lehti. Yhteisöpedagogiikka on Ranskassa aikuisten maahanmuuttajien koulutuksen ytimessä. Bellevillen kulttuurikeskuksen työpajassa opiskellaan kielen lisäksi yhteiskunnan vaatimia selviytymistaitoja. Paikallisiin tarpeisiin vastaavia kulttuurikeskuksia on Ranskassa verkkojulkaisun mukaan n. kolmesataa.

Kulttuurikeskusten työpajat ovat suosittuja ja niihin jopa jonotetaan. Mallia käytännönläheiseen pedagogiikkaan on haettu Englannista. Kielikoulutus on osallistujien mukaan tärkeää, pajalaiset saattavat jopa kokea, ettei tarjolla ole riittävästi oikeaoppisia kielikursseja. Ne eivät kuitenkaan kuulu varsinaisesti yhteisöalojen tehtäviin, vaan niille on omat instituutionsa. Vuodesta 2002 lähtien ranska vieraana kielenä- opetus on lisensoitu erityisille koulutusinstituutioille, yksityisille tai valtion omistamille. Kielityöpajat ovat avoimina kaikille, oleskelulupa tai taustaan katsomatta. (*Sivistys- verkkojulkaisu*, 2010).

Sivistys- verkkolehti kuvaa myös Italialaisen esimerkin kotouttavasta työpajatoiminnasta. Italiassa, Napolissa koetaan, että kotouttaminen on parhaimmillaan sitä, että maahanmuuttajat ja kantaväestö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Eurooppalainen ALII- hanke luottaa integraatiossa työpajaan. ALII (Adult Learning for Immigrant Integration) on hanke jota rahoitetaan aikuiskoulutuksen Grundtvig-liikkuvuusohjelmasta. Italian lisäksi mukana ovat Bulgaria, Tanska, Ranska ja Latvia. (www.aliiproject.org).

ALII on verkkolehden mukaan ottanut vaikutteita *métissage-* menetelmästä, joka sananmukaisesti tarkoittaa rodunsekoitusta. Sen ajatuksia sovelletaan työpajoissa, joissa maahanmuuttajat ja kantaväestö puhuvat yhteisistä, kiinnostavista aiheista, vaikkapa uskonnosta, kasvatuksesta ja sukupuolesta. Tavoitteena on kulttuurien välinen vuoropuhelu. Puhumisen lisäksi työpajoissa maalataan, kerrotaan tarinoita ja tehdään videoita. Ilmaisuun rohkaiseva taiteellinen työskentely on tärkeää. (*Sivistys- verkkojulkaisu*, 2010).

3.5 Työpaja-asiakkaana nuoruusikäinen

Työpajojen alkutaival oli nuorisotyön paradigmaa; nuorten syrjäytymiseen haluttiin vastata perinteestä poikkeavilla järeämmillä keinoilla. Työpajat konkretisoituivat työpajaohjaajan persoonaan ja yhteistyön ensimmäisiä askeleita opeteltiin muun palvelujärjestelmän kanssa. Työpajaohjaajalla oli hallussaan kaikki mahdolliset asiat alkaen pajan bisnesprofiloinnista aina ongelmallisen pajanuoren terapointiin. (Hassinen, 2004, 31.)

Lienee selvää, ettei pajaohjaajan ammattitaito riitä kaikkeen edellä mainittuun. Nuoruusikäisen kohtaaminen ongelmiseen vaatii osaamista. Maahanmuuttajanuorilla on nuoruusikäisen kehitysvaihe samoin kuin suomalaisilla nuorilla. Ongelmat, joihin pajalla törmätään, ovat usein nuoruusikäisen normaalia käyttäytymistä. Nuoruusiän aikana emotionaalinen irrottautumin vanhemmista on etualalla. Irrottautumisesta seuraa minuuden epävakaus, jota vielä voimistaa viettien kypsyminen ja sitä seuraava seksuaalisuuden itseen integroitumisen tehtävä. Vanhemmista irtautumisen ja itsenäisen elämän vakiinnuttamisen kehitystehtävässä ilmenee useita psyykkisiä ristiriitoja. (Niemi, 2010, 14-16.) Olettaisin, että työpajaohjaaja koetaan auktoriteetiksi, jota vastaan kuuluukin kapinoida. Havaintojeni mukaan Wieterissä tämä ilmeni haluttomuutena sitoutua toimintaan, usein nuorilla oli selittämättömiä poissaoloja.

Oulun kaupungin nuorisoasiainkeskus on laatinut työpajoilleen internetpohjaisen palautejärjestelmän. Wieteristä saatu palaute henkilöityi ohjaajiin. Ohjaajat olivat anonyymien palautteen mukaan huonoja, diktaattoreita ja mielivaltaisia. Wieterissä palautteesta pyrittiin keskustelemaan asiallisesti nuorten kanssa. Palautetta ei kuitenkaan tullut paljon, vaikka nuoria pajajakson aikana pyydettiin useaan otteeseen antamaan palautetta järjestelmän kautta.

Myös Rätty mainitsee kirjassaan yksin, alaikäisinä turvapaikanhakijoina ja pakolaisina tulleet lapset ja nuoret haasteelliseksi asiakasryhmäksi. Lapsina ja nuorina heillä on oman ikävaiheensa kehitysprosessiin liittyvät ongelmat. Pakolaisina ja turvapaikanhakijoina heillä on myös sotaan, väkivaltaan ja menetyksiin liittyviä

traumaattisia kokemuksia. Ja kuten Rätty toteaa, vaatii paljon työntekijältä, jotta hän osaa tukea nuorta tässä vaikeassa elämäntilanteessa (Rätty, 2002, 178).

4. HAASTATTELUTUTKIMUS

Valitsin tutkimusmenetelmäksi teemahaastattelun täydennettynä valmiiksi laadituilla väittämillä. Teemahaastattelu on laajalti käytetty tutkimusmenetelmä ja se käyttökelpoinen, kun aihe on arka tai kun halutaan selvittää vähemmän tunnettuja ja tiedettyjä asioita (Metsämuuronen, 2005, 226). Aiempien havaintojeni tueksi halusin syventää tutkimustani nuorten omilla kokemuksilla. Teemahaastattelu sopii tutkimusmenetelmäksi myös silloin, kun ei tiedetä millaisia vastauksia tullaan saamaan, tai kun vastaus perustuu haastateltavan henkilön omaan kokemukseen. Haastattelua voidaan käyttää myös silloin, kun halutaan syventää tietoa jostakin asiasta. (Hirsjärvi&Hurme, 2000, 35).

Teemahaastattelun etuna on myös se, että haastateltavat saadaan otettua joustavasti huomioon ja kerättyä tietoa eri tilanteissa. Haastatteluaiheiden järjestystä voidaan tarvittaessa muuttaa ja se antaa myös mahdollisuuden tulkinnan tekemiseen. Vastaajiksi suunnitellut henkilöt saadaan tavallisesti helposti mukaan haastatteluun. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara, 2009 200-201). Oma havaintoni tukee tätä, kaikki haastateltavani suostuivat innokkaasti haastatteluun.

Teemahaastattelun ongelmaksi koin kielimuurin. Kun haastateltava ei ymmärrä kysymystä, on vaarana haastattelijan tahaton ohjaaminen esimerkiksi silloin, kun haastateltava hakee sanoja tai ilmaisuja esitettyihin kysymyksiin. Tämä esiintyi erityisesti koettuun hyötyyn tai saatuun etuun liittyviin kysymyksiin. Tosin edun tai hyödyn kokemiseen saattaa vaikuttaa myös kulttuuritausta. Nauhoitin haastattelut ja niiden aukikirjoituksessa huomasin juuri näiden kysymysten kohdalla tahatonta tai piilotajuista ohjaamista. Tällä saattaa olla vaikutusta tutkimuksen luotettavuuteen ja ennen kaikkea tutkimuksen eettisyyteen.

Haastattelun tallennus kuuluu olennaisena osana teemahaastatteluun ja tallentamiseen täytyy aina pyytää haastateltavan lupa (Mäkinen, 2006, 94). Haastattelun nauhoittaminen säilyttää keskustelun olennaiset seikat; haastateltavan ja haastattelijan sanatarkan puheen ja äänenkäytön, jopa mahdolliset tunnelataukset ja jotta haastattelutilanteesta tulisi luonteva ja vapaa, haastattelijan on hyvä osata aiheensa ulkoa. Näin vältetään turhalta papereiden selailulta. (Hirsjärvi, Hurme, 2000, 92.) Tosin tässä tapauksessa

esitin kysymykset myös paperilla, koska haastateltavien suomen kielen taito oli rajallinen.

Ongelmaksi koin haastattelijan ja haastateltavan välisen suhteen. Toimiessani työpajalla ohjaajan roolissa, kokivat nuoret sen myös ystävyysuhteena. Tämä tuli ilmi haastattelukysymyksessä, jossa kysytään haastateltavien suomalaisista ystäväistä. Kaikki haastateltavat mainitsivat ystävikseen työpajan ohjaajat, muita suomalaisia ystäviä ei haastateltavilla ollut. Tämä herättää kysymyksen tutkimuksen luotettavuudesta, uskaltaako haastateltava vastata ”ystävälleen” totuudenmukaisesti. Tai toisinpäin, haastattelijat tuntee haastateltavansa ja voi tahtomattaan johdatella haastateltavia.

Tutkijan tulee pysytellä neutraalina haastattelutilanteessa, vaikka hän voi joutua kohtaamaan voimakkaita tunteita tai mielipiteitä haastateltavien taholta. Tutkija tarvitsee tutkittavien ajatuksia ja kokemuksia tutkimukseensa, vaikka tutkijalla on valta valita haastattelukysymykset ja mahdollisuus ainakin osittain vaikuttaa vuorovaikutustilanteeseen. Tutkimustilanteessa tutkija ei voi avoimesti ilmaista omia mielipiteitään eikä tunteitaan, riskinä saattaa olla tutkimuksen keskeytyminen, jos niin tapahtuu. (Kuula, 2006, 154-155.)

Haastatteluun osallistui neljä nuorta, jotka olivat suorittaneet työpajajakson eri aikoina. Otos on pieni, mutta antaa kuitenkin viitteitä työpajan toiminnasta osana kotoutumisprosessia. Yksi suurimpia ongelmia haastattelun toteuttamisessa oli puutteellinen suomen kielen taito. Maallikkotulkin käyttö helpotti yhdessä haastattelussa, yhdessä haastattelussa oli mukana hyvä sanakirja ja kahdessa ei ollut käytössä kumpaankaan. Haastattelun väittämöosuus oli nuorille selkeästi vaikea, eri tai samaa mieltä olemisen käsittäminen koettiin alkuun päinvastoin, kuin mitä haastattelulla oli tarkoitus.

Äältään haastateltavat olivat 17-19 vuotiaita. Kansalaisuudeltaan he olivat afganistanilaisia (3) ja irakilaisia (1). Sukupuoleltaan kaikki olivat miehiä. Pajalla oli myös nuoria naisia, mutta heitä en tavoittanut haastateltavaksi. Kolme nuorista oli tullut Suomeen vuonna 2008 ja yksi vuonna 2009. Haastateltavat ovat tulleet Suomeen alaikäisinä turvapaikanhakijoina ja ovat olleet Oulun Vastaanottokeskuksen asiakkaina. Turvapaikanhakuprosessi on heidän kohdallaan johtanut turvapaikan saamiseen.

Haastattelulla halusin selvittää maahanmuuttajanuorten kokemana seuraavaa:

1. Kokeeko nuori saaneensa työpajasta jotain hyötyä itselleen?
2. Onko työpaja tarjonnut uusia näkymiä tulevaisuuteen?
3. Onko sosiaalinen verkosto laajentunut työpajan ansiosta?
4. Minkä kaltaista toimintaa nuoret itse haluaisivat tarjota maahanmuuttajille?

Hyötynäkökohdan selittäminen nuorille oli vaikea. Uskoakseni kaikki kuitenkin lopulta ymmärsivät, että tavoittelen käsitteellä nuoren saamaansa positiivista kokemusta työpajasta. Kaikki haastateltavat kokivat oppineensa Wieterissä uusia asioita, kolmella nuorista oli suunnitelmia Wieterin jälkeen, neljäs haastateltava ei osannut ilmaista kantaansa.

Kaikki haastateltavat kokivat kielitaitonsa parantuneen pajajakson aikana, kolme oli samaa mieltä siitä, että selviää kielitaidollaan arjessa, yksi oli eri mieltä. Työministeriön tekemän tutkimuksen mukaan suomen tai ruotsin kielen oppiminen on yksi tärkeimmistä kotoutumisen edellytyksistä. (Työministeriö, 2005, 15) Kaikki haastateltavat halusivat tulevaisuudessa parantaa kielitaitoaan, yksi haastateltavista oli opiskelemassa Oulun aikuislukion maahanmuuttajien perusasteella ja yksi nuorista oli Oulun Diakoniaopiston maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavassa koulutuksessa (Mava). Yksi haastatelluista kertoi käyvänsä Oulussa Kansainvälisen toimintakeskus Villa Victorin suomen kielen kurssilla. Työpajassa suomen kieli oli tärkeässä asemassa, nuoria ohjattiin jatkuvasti käyttämään suomen kieltä myös keskenään. Työpajalla oli käytössään laaja sanakirjavalikoima, jota nuoret myös aktiivisesti käyttivät.

Haastateltavat olivat tyytyväisiä myös siihen, että olivat oppineet laittamaan ruokaa ja siivoamaan. Tämä tuli esille kysymyksessä 14 (liite). Havainnot työpajalta tukivat haastattelua. Perjantaipäivän ruuanlaitto oli mukavaa yhteistä puuhailua, siivoaminen ei aina miellyttänyt, mutta siinä on mukana myös nuoruusikäisten kapinointia. Kaikki haastattelemani nuoret asuvat itsenäisesti, joten nämä arjen hallinnan taidot ovat olleet nuorille tarpeellisia.

Kysymyksessä 16 (liite) kysytään Wieterin mahdollisesta edusta tulevaisuudessa. Kolme neljästä uskoi hyötyvänsä tulevaisuudessa pajajaksostaan. Tulevaisuuden suunnitelmat koulunkäynti – ja työnsaantimahdollisuuksista olivat selkeytyneet. Uusia ideoita ammatinvalinnan suhteen oli saanut kaksi nuorista. Koulutuspolku oli konkretisoitunut yhdelle haastateltavista, haastateltava oli oivaltanut koulutuksen merkityksen

”Aion mennä suoraan töihin, en tarvitse koulua”

olikin muuttunut selkeäksi tavoitteeksi suorittaa suomalainen peruskoulu ja sen jälkeen lukio ja yliopisto. Yksi haastateltavista oli sitä mieltä, että Wieteri ei ole vaikuttanut hänen tulevaisuudensuunnitelmiin.

Kaikkien haastateltavien sosiaalinen verkosto oli harva. Perheenjäsenet olivat jossakin kaukana, osalla vanhemmat olivat kuolleet tai kadonneet. Haastateltavien sosiaalinen verkosto ei laajentunut työpajajakson aikana. Uusia ystäviä ei tullut muista maahanmuuttajaryhmistä eikä suomalaisista. Haastateltavat kokivat työpajan ohjaajat ystävikseen. Osaltaan sosiaalisen verkoston harvuutta voi selittää puutteellinen kielitaito. Nuoret kokivat suomalaiset vaikeasti lähestyttäviksi. Yksi nuorista kuvasi tuntojaan seuraavasti: ” Oli mukava käydä katsomassa työpajaa (työpajavierailu). Siellä oli paljon ihmisiä. Kukaan ei puhunut mitään”.

Viimeisenä kysymyksenä, 20 (liite) tiedustelin nuorilta, mitä he itse haluaisivat tarjota vastaavassa tilanteessa oleville maahanmuuttajanuorille. Wieterin kaltainen työpajatoiminta koettiin hyväksi. Kielikoulutusta pitäisi olla lisää, historiaakin pitäisi opettaa, matematiikkaa ja muita kouluaineita. Liikuntaa on riittävästi. Tässä piilee ristiriita havaintojeni ja haastattelun suhteen. Työpajalla nuoret kritisoivat toistuvasti mm. lukujärjestyksiä ja niiden laatimista ja liian varhaisia aamuherätyksiä, toiminta muistutti liikaa koulua. Nyt, kun pajajakso oli takana, koulumaisuus ei enää ollut häiritsevää. Nuoret halusivat pajalle enemmän tekemistä sen enemmän asiaa tarkentamatta. Työpaja on yhden haastateltavan mukaan hyvä maahanmuuttajille. Vaikutti siltä, että saatuaan etäisyyttä työpajaan, nuoret suhtautuivat siihen selvästi positiivisemmin. Työpajaa oltiin myös valmiita suosittelemaan ystäville.

Nuorten mielestä työpajalla vaikeinta oli lukeminen ja kirjoittaminen. Kirjallisten

ohjeiden ja selkokielisenkin sanomalehden lukeminen koettiin vaikeaksi. Yksi nuorista koki käden taitojen harjoittamisen, varsinkin piirtämisen vaikeaksi. Piirtämistä käytettiin harjoitteena tarinoiden kuvaamisessa, luetun tekstin ymmärtämisessä. Muille haastatelluille käden taidot olivat helppoja. Helppoa oli myös liikunta, keittiötyöt, siivous ja käsityöt.

”Normaali tekeminen oli helppoa”

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Näyttäisi siltä, että työpajatoiminnalle on tilausta. Maahanmuuttajanuoret kokivat toiminnan tarpeelliseksi ja olivat valmiita suosittelemaan sitä myös harvalukuisille ystävilleen. Työpajassa 4-6 kuukauden mittainen jakso tuntui nuorista sopivalta. Kieltenopetusta kaivattiin pajalle lisää, mutta näkisin, että varsinaiselle kielenopiskelulle on olemassa parempiakin vaihtoehtoja. Nuoret halusivat myös lisää tekemistä, mutta eivät yksilöineet asiaa sen kummemmin. Työpajaa ei koettu myöskään väsyttäväksi, kuten yksi haastateltavistani totesi verratessaan Wieteriä käymäänsä tämän hetkiseen kouluun. Ohjaajia moitittiin diktaattoreiksi, mutta samalla heidät miellettiin myös ystäviksi, nuoruusikäisen näkemykset ovat monesti ristiriitaisia. Ohjaajien osaamista ja ammattitaitoa asiakkaat olivat kommentoineet aiemmin sähköisen palautejärjestelmän kautta.

Vaikka pajalaiset kokivat selviävänsä kielitaidollaan arjessa, tämä ei todellisuudessa pitänyt paikkaansa. Harjoitusmielessä laaditut asunnonhakulomakkeet olivat osalle ylitsepääsemättömän vaikeita hallita. Kielitaidon haastateltavat kertoivat kuitenkin parantuneen ja se koettiin erittäin tärkeäksi. Tämä kuului puhekielen tuottamisessa, kuullun ymmärtäminen kehittyi myös. Pajalla nuoret puhuivat keskenään omia äidinkieliään, englantia taitavat esittivät kysymyksiä epäselviksi jääneistä asioista myös englannin kielellä.

Työpajalla ei näyttäisi olevan merkitystä sosiaalisten suhteiden vahvistumiselle. Pajalaiset eivät saaneet uusia ystäviä pajajakson aikana. Kontaktit ohjaajiin miellettiin ystävyys-suhteiksi. Sosiaalinen verkko oli harva jo pajalle tultaessa, eikä se tiivistynyt kenenkään kohdalla. Herääkin kysymys siitä, syntyykö pajatoiminnan vaikutuksesta yleensäkin sosiaalista verkostoa tai aitoa yhteisöllisyyttä, jota Kurki kirjassaan sivulla 130 kuvaa.

6. KEHITTÄMISMAHDOLLISUUKSIA

Asiakkaiden ohjausta työpajalle eri julkisen hallinnon aloilla tulisi kehittää. Yhteistyötä vastaanottokeskuksen, työhallinnon ja maahanmuuttajien sosiaalitoimen kanssa tulisi syventää. Työpaja voisi olla yksi vaihtoehto eri koulutuspoluissa jo kotoutumissuunnitelmassa. Työpaja-asiakkaan sosiaalietuuksia tulisi kehittää siten, että etuudet karttavat portaittain edistymisen myötä.

Kuluvan syksyn aikana Wieteriä on kehitetty, nimi on nyt Maahanmuuttajanuorten toimintakeskus Wieteri. Toimintaa on neljänä päivänä viikossa neljä tuntia/päivä. Jakson pituus on minimissään tässä suunnitelmassa kuukausi. Järjestelyllä on mahdollista kohdata suurempi määrä nuoria, aktiivisena ryhmässä voi olla kymmenen nuorta ja tavallaan reservissä 20-30 nuorta. Nuorten kanssa toteutetaan tavallaan määrätynlaista liukumaa aiemman päivittäisen, päivävuoronkaltaisen toiminnan sijaan. Liukuma antaa liikkumavaraa päivittäisten aktiviteettien suunnittelulle. Nuorille tulisikin tarjota yksilöllisempää ohjausta ja valmennusta oppilaitosten opiskelijavalintoihin, työharjoittelupaikkojen etsintään tai työpaikkahakemusten laadintaan. Yhteistyö työharjoittelussa tai työpaikalla tulisi varsinkin alkuvaiheessa olla tiivistä ja resursseja ohjaukseen ja rinnalla kulkemiseen tulisi tarjota yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa.

7. POHDINTAA

Maahanmuuttajanuoret ovat kaiken kaikkiaan erittäin haasteellinen ryhmä työpajoille. Turvapaikanhakijan äärimmäisen harva sosiaalinen verkosto kaipaisi kipeästi vahvistamista, mutta opinnäytetyöni valmistumisen myötä havaitsin, että näillä, käytetyillä menetelmillä, ei verkosto yksilön itsensä kokemana vahvistu. Ulkopuolisesti tarkasteltuna näyttäisi helposti siltä, että nuoren verkosto vahvistuu ja laajenee merkittävästi kohdennetuilla toimilla. Haastattelu ei kuitenkaan tukenut sitä. Kirjassaan monikulttuurinen Suomi, Liebkind (2000, 155) toteaa, että maahanmuuttajanuorten aikuistuminen hiljattain Suomeen tullessa perheessä on mutkikas juttu. Valmiita monikulttuurisia aikuistumisen malleja ei ole tarjolla. Aikuistuminen ja kotoutuminen samanaikaisesti ilman perheen tuomaa turvaverkostoa on haasteellista ja vaikeaa. Haastattelemani nuoret olivat siis todella ongelmallisessa tilanteessa, kotoutuminen ja aikuistuminen olivat kesken eikä perheen tukea ollut saatavilla. Tämä selittänee myös sen, että työpajaohjaajat saavat väistämättä ystävän roolin, kuten haastateltavat kuvaavat.

Täysin valmiita malleja haasteelliseen nuorten maahanmuuttajaryhmän kotouttamiseen ei ole. Valtiovalta on osoittanut toimillaan edellytykset toteuttaa aktiivista kotouttamistoimintaa. Ruohonjuuritason työtä tehdään usealla taholla. Tulosten arviointi on vaikeaa ja kotoutumisen kokeminen on aina subjektiivista. Ehkä yksi osoitus onnistuneesta kotouttamisesta Suomessa on se, että maassamme ei ole laajemmalti, yksittäistapauksia lukuun ottamatta, rasistisia mielenilmauksia eikä toisaalta myöskään eri etnisten ryhmien välisiä tai valtaväestöön kohdistuvia uhkia. Kotouttavia toimia tulisi kuitenkin kehittää ja tarkastella lakkaamatta ja mahdollisiin vääriin tai virheellisiin toimiin tulisi puuttua jo varhaisessa vaiheessa. Työpajaympäristö, jos niin halutaan, tarjoaakin joustavan työmenetelmän toimia kotoutumiseen liittyvissä haasteellisissa kysymyksissä.

LÄHTEET:

Berry, John W & Poortinga, Ype H & Segall, Marshall H. & Dasen, Pierre R 1998. Cross-cultural psychology: research and applications. 8. edition. Cambridge University Press, Cambridge

Forsander, Annika & Ekholm, Elina & Hautaniemi, Petri & al. 2001. Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. 2. muuttamaton painos. Palmenia-kustannus, Helsinki

Hassinen, Markku 2004. Starttipaja Aapinen. Valtakunnallinen työpajayhdistys ry.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki

Kolari, Jukka 2006. Maahanmuuttajat, Kimpassa eteenpäin. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Pieksämäki

Kuoppala, Mikko & Virtanen, Petri 2000. Innovatiiviset työpajat. Oy Edita Ab, Helsinki

Kurki, Leena 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Vastapaino, Tampere

Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino, Tampere

Liebkind, Karmela (toim.) 1994. Maahanmuuttajat: Kulttuurien kohtaamien Suomessa. Kirjoittajat ja Gaudeamus Kirja, Helsinki

Liebkind, Karmela (toim) 2000. Monikulttuurinen Suomi: Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Kirjoittajat ja Gaudeamus/ Oy Yliopistokustannus, Helsinki

Metsämuuronen, Jari 2008. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 4. painos. International Methelp ky, Helsinki

Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan ABC. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki

Niemi, Timo (toim) 2010. Aikuistuminen, väkivalta ja fantasia. Nuoriso-psykoterapiasäätiö, Helsinki

Opetusministeriö 2009. Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset 2009. Opetusministeriön julkaisuja 2009:48. Valtioneuvosto

Räty, Minttu 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki

Adult learning for immigrant integration, About ALII. Luettu 10.11.2010.

<<http://www.aliiproject.org/index.php?section=home&page=home> >

Eurostat, population by citizenship-Foreigners. Luettu 3.8.2010.

<<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/download.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tps00157>>

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi tuotannollisten investointien väliaikaisesti korotetuista poistoista. Luettu 12.10.2010.

<<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2009/20090006>>

Oulun kaupunki 2007, Oulun kaupungin kotouttamissuunnitelma 2007., Luettu 1.9.2009.

<<http://www.ouka.fi/kansainvalisyys/pdf/kotouttamisohjelma.pdf> >

Oulun kaupungin nuorisoasiankeskus, palaute työpajapalvelusta. Luettu 10.9.2009.

<<http://www oulu.ouka.fi/nuoriso/tyopajat/asiakaspalaute.html>>

Sivistys - verkkolehti, 12.5.2010. Kansanvalistusseura. Luettu 15.8.2010.

<http://www.sivistys.net/uutiset/tyopaja_on_ranskan_maahanmuuttajakoulutuksen_peru_syksikko_.html>

Sivistys - verkkolehti, 11.10.2010. Kansanvalistuseura. Luettu 25.10.2010.

<http://www.sivistys.net/uutiset/italia_kotouttaa_tyopajassa.html>

Tilastokeskus, tietokannat. Ladattu ja taulukot koottu 30.9.2010

<<http://pxweb2.stat.fi/Dialog/Saveshow.asp>>

Työ - ja elinkeinoministeriö, työttömyystietoja TE - keskuksittain ja kunnittain v.2009.

Luettu 17.8.2010. <<http://www.tem.fi/files/25878/tekkun09.pdf>>

Työministeriö 2005, Työhallinnon julkaisu 344, Kala kuivalla maalla . Luettu 10.8.2010.

<http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj344.pdf>

Valtakunnallinen työpajayhdistys, historiaa. Luettu 15.8.2010.

<<http://www.tpy.fi/tyopajapalvelut/historiaa/>>

Yleisradio, verkkouutiset. Julkaistu 16.10.2010. Luettu 17.10.2010.

<http://yle.fi/uutiset/ulkomaat/2010/10/merkel_monikulttuurinen_saksa_on_epaonnistunut_2065029.html>

Yleisradio, verkkouutiset. Julkaistu 25.10.2010. Luettu 25.10.2010. <

http://yle.fi/uutiset/ulkomaat/2010/10/poliisi_toivoo_saaneensa_malmon_ampuajan_dnan_2086230.html>

LIITE

Haastattelu maahanmuuttajanuorten urapaja Wieteristä

Haastattelulomake on osa Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun yhteisö- ja perusturvatyön koulutusohjelmaan liittyvää lopputyötä. Lopputyön aiheena on selvittää maahanmuuttajien kokemuksia työpajatoiminnan merkityksestä kotoutumisprosessissa sekä kehittää työpajatoimintaa työvälineenä.

Tällä haastattelulla on tarkoitus selvittää, mitä työpajatoiminta on sinulle merkinnyt ja miten se on auttanut sinua kotoutumaan Suomeen ja Ouluun. Kiitos mielenkiinnostasi.

1. Kansallisuus _____
2. Ikä _____
3. Sukupuoli _____
4. Koulutus (kotimaassasi) _____
5. Suomeentulovuosi _____

Esitän seuraavat väittämät, vastaa niihin siten, että 1 olen täysin eri mieltä, 2 olen eri mieltä, 3 en osaa sanoa, 4 olen samaa mieltä, 5, olen täysin samaa mieltä..

1. Olen oppinut Wieterissä uusia asioita	1	2	3	4	5
2. Minulla on suunnitelmia Wieterin jälkeen		1	2	3	4
	5				
3. Wieteristä on minulle hyötyä tulevaisuudessa	1	2	3	4	5
4. Suomenkielentaitoni on kehittynyt Wieterissä	1	2	3	4	5
5. Kielitaidollani selviän arjessa	1	2	3	4	5
6. Olen tutustunut Wieterissä suomalaisiin/oululaisiin	1	2	3	4	5
7. Olen tutustunut Wieterissä muihin maahanmuuttajiin	1	2	3	4	5
8. Suosittelen Wieteriä myös ystävilleni	1	2	3	4	5
9. Wieteri on vastannut odotuksiani	1	2	3	4	5
10. Jakson pituus Wieterissä oli sopiva	1	2	3	4	5
11. Wieteri ei ollut odotusteni mukainen	1	2	3	4	5
12. Wieterissä viettämäni aika ei ollut hyödyllistä	1	2	3	4	5

11. Mikä mielestäsi on ollut vaikeinta Wieterissä?

12. Mikä mielestäsi on ollut helpointa Wieterissä?

13. Mitä tulevaisuuden suunnitelmia sinulla on Wieterin jälkeen?

14. Mikä merkitys Wieterillä on ollut suunnitelmiisi?

15. Uskotko Wieteristä olevan sinulle etua tulevaisuudessa?

16. Onko sinulla suomalaisia/oululaisia ystäviä?

17. Onko sinulla ystäviä muista maahanmuuttajaryhmistä?

18. Jos et olisi Wieterissä, mitä tekisit päivisin?

19. Mitä haluaisit omin sanoin sanoa Wieteristä, sen toiminnasta, tarpeellisuudesta?

20. Minkälaista toimintaa haluaisit tulevaisuudessa tarjota maahanmuuttajille?